

Az első könyvtári törvények Sárospatakon

Az 1531-ben alapított sárospataki iskola könyvtáráról a legrégebbi írásos adatot az 1621. január 8-án érvényben lépett Leges Scholae-nak köszönjük. Ez az I. Rákóczi György utasítására készített törvénykönyv az iskola fennállása óta összeírt, hatályos törvényeket rendszerezte és bővítette ki. Egyik fejezete a könyvtáros választásáról, valamint esküformájáról rendelkezett, s ebből kezdeti feladatkörét is kiolvashatjuk. Az utasítás a nagyobb arányú használat alapjait rakta le, ami oda vezetett, hogy néhány esztendővel később, a gyakorlati könyvtári élet tapasztalatait levonva, hat pontba tagolt előírásokat készítettek. Az újabb keletű törvények 1635-ben már készen voltak.

Mindkét szöveg kor és érvényességi helye miatt érdemel figyelmet: az egyik *leg-regebbi, kereken 350 éves magyar könyvtári törvény áll előttünk*, amely kiterjedt iskolahálózat központjában szabályozta a bibliotéka, illetve bibliotekárius munkáját. Jelentősége fokozódik, ha arra gondolunk, hogy ez a könyvtár 1616 és 1660 között több egybehangzó vélemény szerint az ország leggazdagabb gyűjteményévé nőtte ki magát.

1621-ben „azért, hogy a közösség könyvkészlete el ne hanyódjék, sőt a közösség használatában megtartassék, arra különleges gond fordíttassék”, a diáktanács tagjai közül, az ő szavazatukkal a tanítók egy „okos, kegyes, tanult, józan életű, kipróbált hűségű és becsületességű” könyvtárost választottak, akinek „szakértő munkássága és szorgalmas gondoskodása által a közösség könyvei és iratai megőriztessenek és közhasználatra kiadassanak.”

A könyvtárosi teendőket szűkszavúan körvonalazó esküszöveg nem tér ki sem az állománygyarapításra — a mai értelemben vett gyakorlatról akkor még nem lehetett szó — sem az állománybavételre. Az utóbbi minden bizonnyal a középkori szokás szerint történt: feltüntették a tékának, a polcnak, a könyv polcon elfoglalt helyének számát is. A raktár anyagának, rendjének megőrzésére, és a kölcsönzés végzésére kellett esküt tenni: „szentül ígérem, hogy az iskola törvényei szerint a közösség minden reám bízott vagyonát hűségesen megőrzöm és arról gondoskodom. Mindenekben nem a magán, hanem a közhasznót tekintem... A könyveket az iskola polgárainak személyválogatás nélkül használatra kiadom, a kiadottakat, vagy bármi módon elhanyagottakat visszakerítem és bizonyos helyére visszateszem.”

A hangsúly az állománymegőrzésről hamarosan az állagmegőrzésre került. Elmaradt a „személyválogatás nélkül”, viszont új szabályként jelentkezett a könyvtár nyitvatartásának meghatározása, a kölcsönzési határidő kiírása. Ami pedig különösen fontos: az iskola könyvtára rövid idő múlva bizonyos „közkönyvtári funkciót” kezdett betölteni — mint ahogyan a fejedelem magánkönyvtárának nyilvános jellegét adott.

„A könyvtáros hivatalának részei”-t meghatározó pontok:

1. A könyveket a penésztől és piszoktól megóvni.
2. Azokat elveszéstől hűségesen és lelkiismeretesen megóvni.
3. A kölcsönzőknek az arra előírt órákban készséggel kiszolgáltatni.
4. A visszahozatalra bizonyos határidőt előírni...

Ha az illető a könyvet még továbbra is használni akarja, más jelentkező nem létében újabb határideig magánál tarthatja. A kódexeket az iskola falain kívül használni semmi szín alatt, még biztosíték mellett sem engedtetik meg.

5. Idegeneknek, bármely állású, rangú és méltóságú emberek legyenek is, a tanárok és széniorok beleegyezése nélkül könyvet kiadni nem szabad...

Ha az idegen szükségétől kényszerítve a tanárokhoz fordul és tőlük engedélyt nyer, még ebben az esetben is csak megfelelő kaució mellett kaphat könyvet, ami ugyanabban a szekrényben helyezendő el.

6. Minden rábizottakról a tanároknak számot adni tartozik és az iskolát addig el nem hagyhatja, amíg számadásának eleget nem tett.

A 6. pont azt jelenti, hogy minden tanév végén leltárszerű átadás történt. A leltári átadások írásos dokumentumai nem maradtak ránk, így nem követhetjük nyomon az évenkénti állománygyarapodást. Az 1671. előtti időből mindössze két katalógus, és a Rákóczi könyvtár jegyzékének töredéke maradt meg. Az 1623-ból, illetve 1635-ből való katalógusok pedig kifejezetten könyvtárrendezés eredményei: a szakcsoporthoz tartozó volt a lényegük. Beszédesen világítják meg a könyvtár profilját, rajta keresztül a kollégium szellemi arculatát. Ez a téma azonban már a könyvtártörténet első korszakának másik fejezetébe tartozik. Mindenesetre: felkeltik az érdeklődést a hasonló korú és jellegű könyvtárak teljességükben még korántsem feltárt könyvtár- és művelődéstörténeti értékei iránt.

Barcza József

Turistaként a Bibliothèque Nationale-ban

Párizs városának kellős közepén, az üzleti negyedben, a tőzsde zajos világától és a Palais Royal csendes kertjeitől nem messze levő francia nemzeti könyvtár, a Bibliothèque Nationale, melyet a nyár folyamán turistaként kerestem fel, évszázadok óta szinte jelképe az ország szellemi életének. Épületeiben kb. hétmillió kötet gyűlt össze, s a nyomtatott műveken, ősnymtatványokon kívül kéziratok, metszetek, pénzek, térképek, zenei partitúrák értékes, gazdag gyűjteménye is feltárul a látogató előtt.

A könyvtár, mely alapvetően a megőrzés és a kutatás intézményének tekinti magát, szolgáltatásaiban is gazdag:

A *fotográfiai szolgálat* mikrofilmeket, fotokópiákat, kliséket, diapozitívokat, negatívokat készít megrendelésre, a Bibliothèque Nationale-ban vagy más könyvtárakban őrzött dokumentumok reprodukálásával. E szolgálat jelentőségét az adja meg, hogy a *központi kölcsönzőszolgálat* csak másolatokat kölcsönöz, azokat is kizárólag könyvtáraknak.

Restauráló műhelyében kb. 50 restaurátor végzi a lapok és kötések helyreállítását, a szükséges fertőtlenítő munkákat, mégpedig más francia közkönyvtárak részére is. A könyvtár hatékony működését előmozdítja *nyomdája és sokszorosító műhelye*, valamint *katalógusértékesítő szolgálata* is. Az utóbbi a könyvtár osztályain szerkesztett katalógusokat terjeszti.

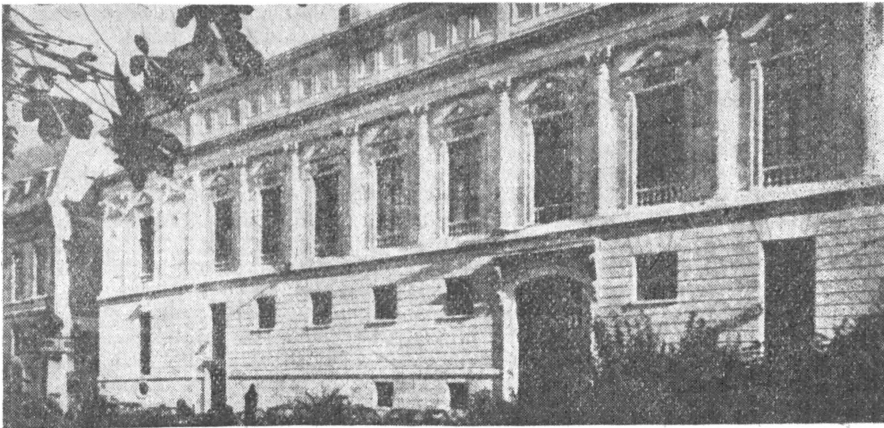
Hagyományossá váltak a Bibliothèque Nationale *kiállításai*, melyeket valamely évforduló, illetve kulturális esemény alkalmából rendez: időről-időre feltett értékeinek, francia és külföldi dokumentu-

moknak bemutatásával lepi meg az érdeklődő párizsi közönséget. Íme néhány téma leghíresebb kiállításai közül: „Bizánc és a középkori Franciaország” (1955), „A nyugati világ legszebb metszetei” (1966), „Picasso metszet-oeuvre-je” (1966).

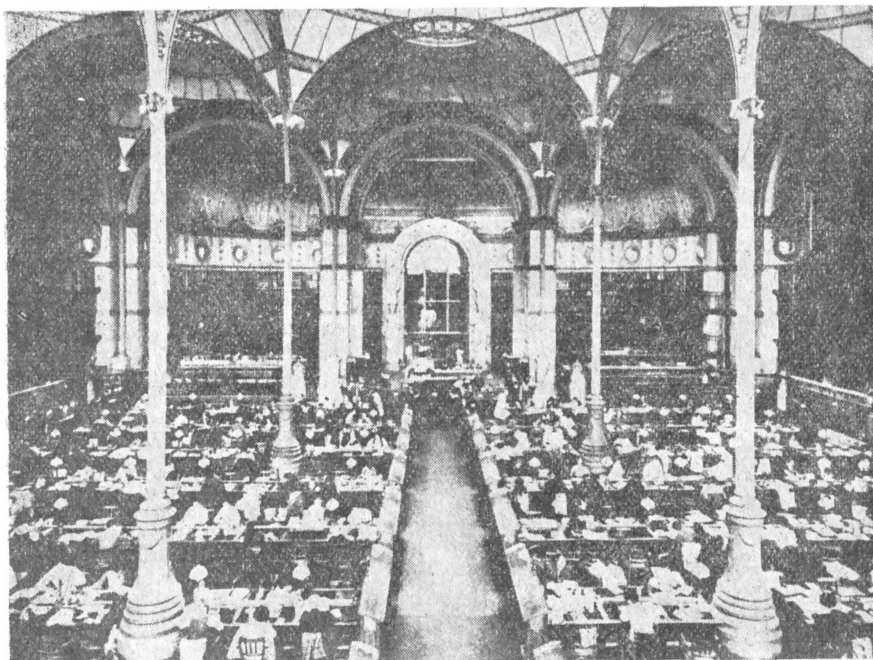
A könyvtár külön csarnokban őrzi és mutatja be a kiállításokat népszerűsítő színes plakátgyűjteményét. Itt olyan neveket olvashatunk, mint Pierre és Marie Curie, Ravel, Daumier, Descartes, Saint-Simon neve. De készült kiállítás „A romantícizmus” és „Kelet kincsei” címmel is.

Néhány felvillantott kép és a könyvtár működését felelevenítő tény, adat hadd beszéljen önmagáért: A *nyomtatott művek osztályának* 6 500 000 kötetes állománya I. Ferenc uralkodása óta szisztematikusan gyarapodott nyomtatott művekkel. I. Ferenc 1536/37-ben több királyi rendelettel bizonyos kiadványokat kötelespéldányként biztosított a Bibliothèque Nationale őse, a királyi könyvtár számára. Világviszonylatban is ezek voltak az első kötelespéldány-rendelkezések!

A nyomtatott művek osztályához kapcsolódó 360 személyes olvasóterem szolgáltatásait kizárólag kutatók vehetik igénybe. A nagyolvasó kupolákkal borított terme, Labrouste műve 1868-ból, hűen tükrözi korának építészét. A bejáratnál rácsos állványon elhelyezve ízléses úrlapok állnak az olvasók rendelkezésére s egy ládikó „Az olvasók postája” felirással. Vételi ajánlatok, javaslatok, panaszok kerülnek a ládikóba. A tájékozatlanabb olvasók eligazítására,

A könyvtár Richelieu utcai homlokzata

A nyomtatott művek osztályának olvasóterme

részben pedig a könyvtárosok munkájának könnyítésére az olvasóterem színes, szemléletes alaprajza is fel van függesztve az állványon. A terem fő útvonalának két pólusán a könyvtáros szolgálat helyezkedik el. A bejáratnál történik az eligazítás, közelében pedig tárgyszókatálogos és szótárak gazdag választéka fogadja az olvasót. Gyönyörűség a török, norvég, vietnami, portugál, perzsa, szanszkrit és más szótárak világát bújni! A terem közepütt húzódo fő útvonalát könyvvállványok szegélyezik. Megtalálhatók itt az ókori görög, latin, a 16–20. századi francia és spanyol irodalom reprezentáns darabjai. A fal mentén három szinten helyezkednek el a könyvek. A két felső szinten régibb kiadású művekkel megrakott polcok húzódnak körben. Az alsó szinten látható könyvek ilyen csoportokra tagolódnak: nyelvészet, természettudomány és technika, filozófia, földrajz (atlaszok), biográfiák, Franciaország története.

Az olvasóteremből márványlépcső vezet le a bibliográfiák alagsori termeihez. Itt található a „Catalogue général”-al és külföldi nagy könyvtárak, így a British Museum és a washingtoni Library of Congress katalógusainak köteveivel.

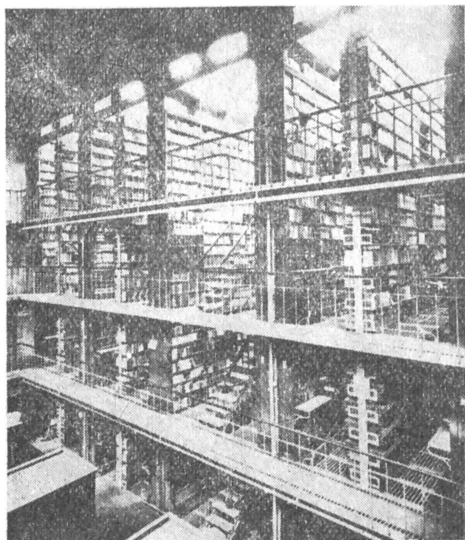
A nyomtatott művek osztálya elkülönítve őrzi legféltettebb kincseit, az ő-

nyomatványokat, az értékes kötésű műveket, a luxuskiadásokat, jeles művek első kiadásait stb.

A Bibliothèque Nationale olvasószolgálatát liftek, könyvfelvonók és pneumatikus szállítóhálózat segíti.

A *beszerzési osztály* 1942-ben vált ki a nyomtatott művek osztályából. Személyzete 150 fő, ebből a könyvtárosok száma 60. A beszerzést nyelvterületek szerint szakosított könyvtárosok végzik. Az osztályon belül szláv szolgálat (orosz, bolgár, lengyel stb. tagozatokkal), keleti szolgálat (arab, török, perzsa tagozatokkal), valamint héber, indokínai stb. részleg működik. Ezek vételeket, cseréket javasolnak, katalógusokat készítenek. A beszerzési osztályból 1963/64-ben kivált a *nemzetközi csereszolgálat*.

A *periodikák osztálya* a 17. századtól napjainkig publikált francia folyóiratok és újságok teljességét kínálja, de értékes válogatást nyújt a külföldi folyóiratokból is. A külföldi folyóiratok beszerzését szintén a különböző nyelvek szakértői végzik. Olvasóterme folyóirat- és újságolvasó részről áll. Az újságolvasó asztalain kottatartószzerű újságtartó rácsok húzódnak. Az újságkötetek az asztalok melletti rekeszes ládáknak várnak elszállításra. A gyakorlatiasság megnyilvánulásai a polcok mellett az emeleti korlátokon sűrűn, egymás mellett elhe-

A nyomtatott művek osztályának központi raktára

lyezett, rögzített falpok, melyek a kötetek kiszedésének, visszatételének megkönnyítésére szolgálnak.

A *kéziratok osztálya* kb. 250 000 kötetet tartalmaz; könyvnyomtatás előtti kéziratokat, régiségük, szövegük, díszítésük, illetve kötésük miatt értékes kéziratokat, valamint levelezéseket. Victor Hugo, Roger Martin du Gard, Pasteur, Pierre és Marie Curie örökül hagyott

iratait is megtalálhatjuk itt. A kézirat-olvasó termében katalóguscédulákon elhelyezett filmkockák gyűjteménye a dia-pozitív-vetítő készülék ernyőjén iniciálék, miniatűrök művészi világát eleveníti meg az érdeklődők számára.

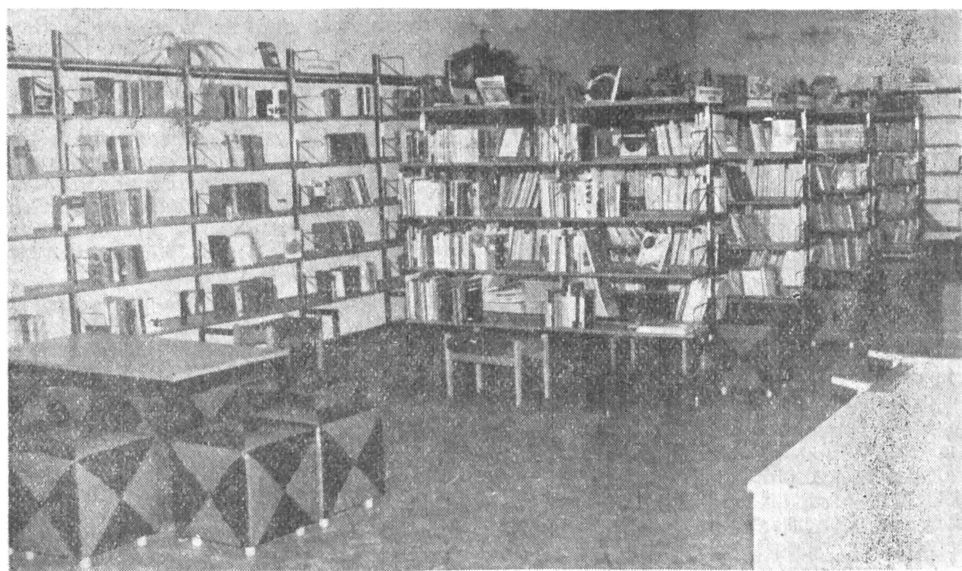
A *Bibliothèque Nationale metszetgyűjteménye* a világon a legrégebbek közé tartozik. 12 millió metszetével, 2 millió fotójával jelenleg a leggazdagabb gyűjteménynek számít. Itt fémmel védett tokban, aktaszerűen, zöld színű vastagabb lapokon őrzik a képeket, melyekhez szöveges magyarázat is tartozik. A magyar érdeklődő az egyéb képek között Liszt Ferencről kilenc, Jókairól, Munkácsyról egy-egy képet találhat itt. A használatot könnyíti meg a falhoz rögzített, az olvasó felé lejtő márvány „asztal-lapok”.

A régi térképek világviszonylatban legnagyobb gyűjteményét őrzi a *térkép-osztály*. Ez a gyűjtemény a 13–14. század óta gazdagodik. Az osztály atlaszok, térképek, régi földgömbök, ősnymotványok, könyvek, folyóiratok gazdag anyagával támogatja a kutatást.

A *zenei osztály* nagy számban őriz kottákat, könyveket, periodikákat. Olvasóterméhez zenehallgató fülkék csatlakoznak.

A *Bibliothèque Nationale* kincseihez tartozik még az *érmék és antik műtárgyak* osztályán található pénz- és ká-meagyűjtemény. A könyvtár a világ egyik legértékesebb éremgyűjteményével rendelkezik.

Mátéfi Ágnes

A Somlószőlősi Felszabadulási Emlékkönyvtár

Felszabadulási könyvtári hét az ajkai járásban

A devecseri Csaplár János Nagyközségi-Járási Könyvtár a múlt év végén könyvtári hetet rendezett abból az alkalomból, hogy *Somlószőlősön* elkészült a felszabadulási emlékkönyvtár, és felújítottak több községi könyvtárat. Az ünnepi eseménysorozat a felszabadulási emlékkönyvtár felavatásával kezdődött, az avató beszédet *Horváth János*, a megyei pártbizottság titkára mondotta. Másnap Csöglén, a felújított községi könyvtárban — könyvbarát vasárnap keretében — mesedélelőttöt és *Tatay Sándor* közreműködésével író-olvasó találkozót rendeztek, s ekkor került sor a politikai könyvnapok járási megnyitójára is.

A Tüskevári Községi Könyvtár

A könyvtári hét keretében a könyvtárosegyesület Veszprém megyei szervezete is Devecserben tartotta ülését, amelynek befejeztével *Nobel Iván* adjunktus *A könyv szerepe a ma és a holnap iskolájában* című előadását hallgatták meg az egyesületi tagok és a meghívott pedagógusok. A *Csabrendeki* Körzeti Könyvtárban *Szente Ferenc* a könyvtárak és a társadalom kapcsolatáról tartott előadást a községi könyvtárosoknak és tanácsi vezetőknek. Ezt követően került sor a jubileumi olvasómozgalom járási eredményeinek értékelésére, jutalmak, törzsgárda emléklapok átadására. Író-olvasó találkozót rendeztek még *Dabronyban*, továbbá baráti eszmecsere keretében találkoztak az ajkai járás KISZ-titkárai és a megyei irodalmi pályázaton részt vevő költők: *Botár Attila*, *Patka László*, *Sarusi Mihály*, *Szokoly Tamás*. *Szabados Antal* tanácselnök felavatta a devecseri nagyközségi-járási könyvtár új, korszerű zenei részlegét. A könyvtári hét gazdag programjának befejezéseként könyvtárvatás volt *Tüskeváron* és *Noszlopon* is, *Agh István* költő részvételével.

Az ünnepi műsorokat a veszprémi Petőfi Színház művészeinek közreműködése tette színessé.

Halász Béla

A könyv elégetése nem válasz a könyvre. (Rousseau)
Aki megsemmisít egy jó könyvet, magát az értelmet öli meg. (Milton)